

Център Амалипе

ДЕЯН КОЛЕВ

Благоевград и Габрово – двете лица на десегрегацията или може ли Сизиф да превърне камъка от тежест в сила

ЦЕНТЪР АМАЛИПЕ

Ю Л И 2 0 1 8

„Не записваме деца от ромския етнос“! Това “култово” изречение от фейсбук-страницата на Девето основно училище „Пейо Яворов“ – Благоевград не е погрешно написано, нито е случайно хрумване на директора В. Величкова. То е диагноза за един от най-тежките проблеми пред българското училище и пред обществото ни като цяло – (образователната) сегрегация! Също така е диагноза за липсата на подходящи решения или по-скоро – на кураж за справянето с този проблем в цялата система. Само в Благоевград ли съществува т. нар. „вторична сегрегация“? Ясно ли е какъв е мащабът на проблема? Има ли решения и какви са те?

Изречението „Не записваме деца от ромския етнос“ в никакъв случай не е случайно хрумване. Последвалите обяснения на училищния директор В. Величкова ясно показват, че става дума за целенасочена училищна политика. За да спре отписването на български деца (т.е. деца на етнически българи) от училището и постепенното му превръщане във „вторично-сегрегирано” „ромско” училище, директорът решава да не записва ромски ученици, нарушавайки член 12 от Закона за предучилищното и училищното образование, гарантиращ правото на всеки родител (вкл. на ромските родители) да избере училището на своето дете. Г-жа Величкова опитва да обоснове това с политиката на МОН за десегрегация и дори с друг член на ЗПУО (чл. 99, ал. 4), забраняващ формирането на паралелки с ученици от един етнос в етнически смесените училища. Разбира се, тази обосновка е същата с много тънки конци: забранявайки записването на ромски деца, директорът създава предпоставки за формирането именно на паралелка с ученици от един етнос. По-важното е, че замисълът зад написаното е дълбоко погрешен: имаме проблем с българските родители, поради което спираме ромските деца. Логиката изисква в този случай да се работи с българските родители, за да не записват децата си в други училища. Това е значително по-трудно, но е правилното решение, отколкото да се ограничи правото на ромските родители да запишат децата си в училище извън ромската махала.

Впрочем, какъвто и да е контекстът, това изречение е категорично неприемливо и дискриминационно. Директорът следва да понесе своята отговорност, въпреки че зад нея ще застанат много родители от кв. „Ален мак“.

В същото време, отговорността за цялостната ситуация с концентрацията на деца от „Предел махала” само в 3-4 училища няма как да е отговорност единствено на училищните директори. Овластяването на т.нар. „вторична сегрегация” може да стане преди всичко с активни действия от страна на Общината.

Тук е мястото да отворим голяма скоба, за да уточним, че свръх-концентрацията на ромски ученици в определени училища или паралелки е тревожна тенденция, която съществува повече от половин столетие, но през последните две десетилетия придоби застрашителни размери. Първите училища в големите ромски квартали са построени в края на 40-те и през 50-те години на 20 в., като процесът продължава и след това. Поради задължителното по това време райониране, в тях са се обучавали изключително ромски ученици. Нивото на образование е било ниско (дописки за това са публикувани многократно в специалния вестник на Отечествения фронт за циганското население „Нов път”), като част от тези първично-сегрегирани училища

ЦЕНТЪР АМАЛИПЕ

Гр. В.Търново 5000, Ул. Самуил 4, ет. 1, ап.16, п.к. 113

Center_amalipe@yahoo.com, office@amalipe.com

www.amalipe.com

FB: Амалипе - Велико Търново

Изречението „Не записваме деца от ромския етнос” в никакъв случай не е случайно хрумване.

Впрочем, какъвто и да е контекстът, това изречение е категорично неприемливо и дискриминационно.

Замисълът зад написаното е дълбоко погрешен: имаме проблем с българските родители, поради което спираме ромските деца

въвеждат учебни програми със засилено трудово обучение и по-малко часове по основните предмети, което обрича ромските деца на полу-грамотност и не-продължаване в средна степен. В началото на 90-те години районирането бе отменено, което направи възможна идеята за „десегрегация” – записването на деца от ромските квартали в етнически смесени училища извън махалите. Важно е да подчертаем, че това бе категорично подкрепено от мнозинството ромски родители и неправителствени организации, като от 2004 г. е сред основните приоритети на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства. Десегрегационните проекти първоначално бяха инициирани от ромски НПО, а в последствие някои от тях бяха „поети” от общините и финансирани от оперативните програми и от други източници. Те (въпреки допусканияте грешки и съмнения за финансова неефективност), комбинирани със спонтанните усилия на много ромски родители децата им да учат заедно с българчета, създадоха относително многобройна група ромски ученици, които се обучават в училища извън ромските махали. Едва ли има институция, която знае колко са те в цялата страна, но само в квартал „Факултета” в София над 500 деца не се обучават в кварталното 75 ОУ „Т. Каблешков”, а в други училища в „Красна поляна”

За съжаление, паралелно със спонтанната или целенасочената десегрегация на училищата в ромските квартали, започна и процес на „вторична сегрегация”: българските родители отписват децата си от етнически смесените училища, макар последните да са ситуирани в квартали с етнически българи. Така бързо се появиха училища, които са извън ромските махали, но в тях (особено в началните класове) се обучават преди всичко ромски ученици, а живеещите до училището българчета са записани в по-отдалечени училища, в които няма / почти няма роми. Така в големите градове и дори в по-малките градчета днес има както „първично-сегрегирани” „ромски” училища, така и „вторично-сегрегирани” или сегрегирани се

училища. В същите градове ясно се очертаха и „етнически-чисти” български училища: нека ми бъде простен този „термин”, но той отразява визията на техните директори, както и на много от родителите, записващи децата си в тях. По всякакви начини те отказват да запишат ромски деца (обичайното извинение е, че „няма свободни места”, а от скоро се използва и принципа на уседналост – „децата ви не живеят в района”, въпреки че директорите със сигурност знаят за чл. 43а от Наредба 10, позволяващ ромските деца да бъдат записвани извън сегрегирани квартали), а „под сурдинка” това е част от стратегията им за привличане на „елитни” родители и ученици: „при нас няма цигани...”. Разбира се (и слава Богу), съществуват и етнически-смесени училища, в които на един чин стоят ромски и български деца. Но те са „между Сцила и Харибда”, т.е. между заплахата да се превърнат във „вторично-сегрегирани” или в „етнически-чисти” български училища. Случаят с IX ОУ „Пейо Яворов” – Благоевград илюстрира ясно предизвикателството да се запази етнически-смесеният характер на училището.

Какъв е размерът на бедствието?

Най-точният отговор е „стряскащо сериозен“. В момента няма институция, която да отчита колко училища са сегрегирани. До 2010 г. МОН събираше такава информация чрез своите регионални структури. Публикация на Й. Нунев (към този момент – държавен експерт в МОН) сочи, че към 2005 г. 27 957 ученика са се обучавали в 66 сегрегирани училища (44 от тях – ситиуирани в ромските квартали и 20 вторично-сегрегирани), намиращи се в повечето областни и в няколко по-малки градове. След политически скандал през септември 2010 г. МОН прекрати събирането на етнически-сензитивна информация. Днес вторично-сегрегирани училища са многократно повече. В основата на бързото им нарастване лежи както увеличаващата се група ромски деца, които учат извън ромските махали, така и ръстът на анти-ромските стереотипи в обществото и сред българските родители. Увеличаващите се социални и етнически дистанции между българи и роми доведоха до силно понижаване на границата, отвъд която българските родители започват да отписват децата си от етнически смесените училища, което води до вторична сегрегация. Така например, при одобряването на Стратегията за образователна интеграция през 2004 г. се смяташе, че до 30 – 35 % деца от малцинствата не водят до отлив на български ученици, докато днес повечето изследователи

сочат една пета, 20 % като психологическа граница. Едва ли е случайно, че МОН, разпределяйки допълнителните средства за работа с деца и ученици от уязвими групи, възприе подход, при който финансира училища с над 20 % родители с по-ниско от средно образование (Наредба за финансирането, публикувана в ДВ бр. 31 / 2018 г.). Разбира се, възприетият в Наредбата подход не отчита

етническата принадлежност, а образователния статус на родителите, което е напълно обосновано.

Неадекватни общин-ски решения често засилват вторичната сегрегация. Много общини, например, насочват децата от всички закрити селски училища (в повечето от тях по деморафски причини са останали основно ромски или турски ученици) към едно средищно училище в общинския център, което предизвиква бързата му сегрегация. Още по-често срещана грешка на общините е да не предприемат никакви действия за превенция на потенциалната вторична сегрегация. Училището само не може да спре отлива на български ученици, особено в среда със силни тенденции към сегрегация – независимо дали тя е на етнически, социален или друг принцип. Общината е най-важната институция, която може да се справи с тази заплаха. Липсата на целенасочена общинска стратегия (имам в предвид не документ, а последователна политика) и действия за стопиране на вторичната сегрегация, е на практика съдействие за нейното развитие.

Случаят с Благоевград е пример в тази насока. В града не съществува първично-сегегрирано училище, тъй като общината основателно е закрила преди години I ОУ, което е било

Неадекватни общински решения често засилват вторичната сегрегация. Липсата на целенасочена общинска стратегия и действия за стопиране на вторичната сегрегация, е на практика съдействие за нейното развитие

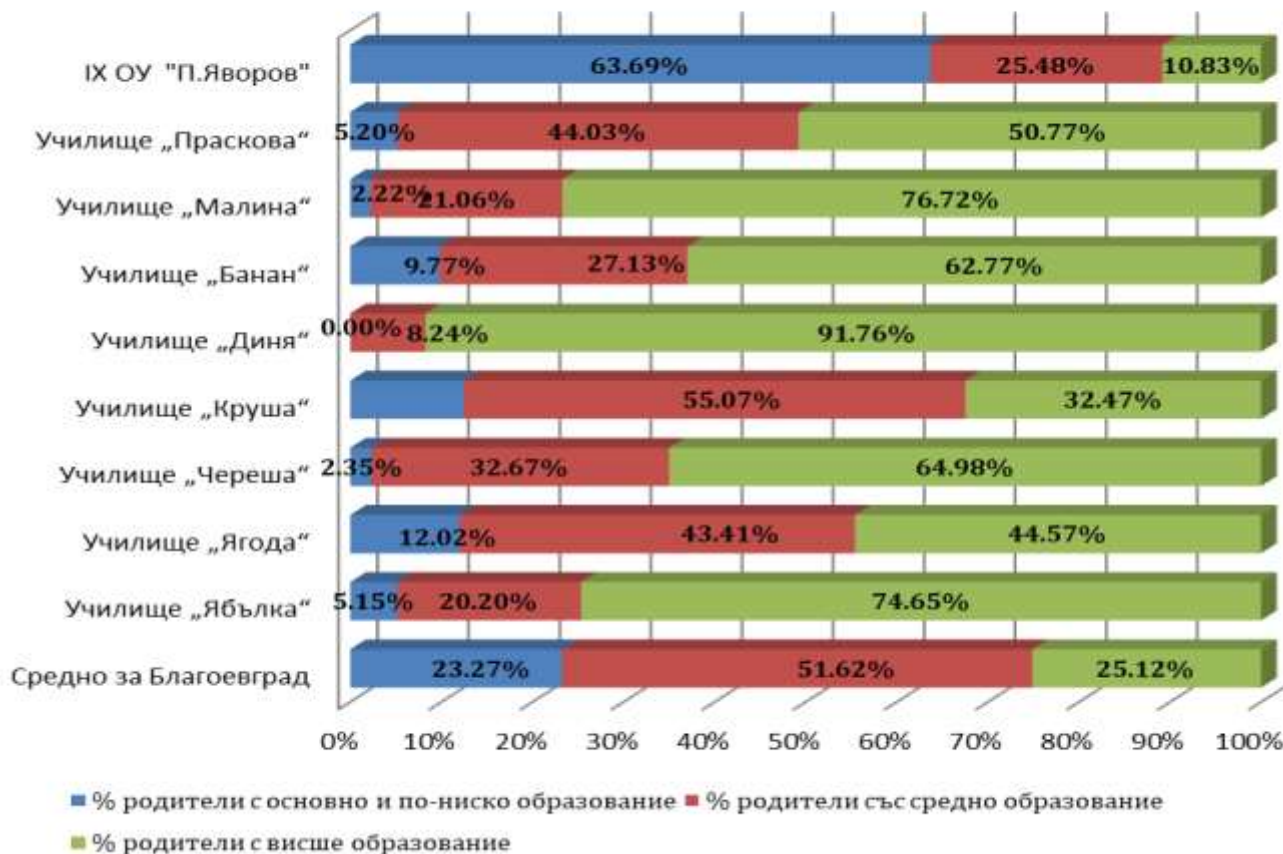
посещавано само от ромски ученици. Но в същото време ромските деца от т. нар. „Предел махала“ не са добре дошли във всички училища. Въпреки че преди години общината е имала решение за равномерно разпределение във всички училища, то не е било изпълнявано. Така се стига до свръх-концентрация на ромски ученици в IX ОУ и до практически неприемането им в някои други училища. Приложената информация за образователния статус на родителите в бляговградските училища ясно показва това (имената на училищата умишлено са заменени).

От информацията е видна категорична сегрегиралост на образователен принцип: част от училищата в града са концентрирали деца на родители с висше и средно образование, като при тях почти не се обучават деца на родители с основно и по-ниско образование: те са до 2 – 5 %. Фактът, че в тези училища родителите-висшисти са две трети, три четвърти и дори повече, показва стремеж към криво разбрана „елитарност“: в Бляговград,

както и в нито една друга община, родителите с висше образование не са толкова висок процент. В други от бляговградските училища родителите с различна образователна степен са по-равномерно разпределени, като преобладават среднистите, а родителите с основно и по-ниско образование са 10-15 %, което се доближава до средното разпределение на жителите на Бляговград според тяхното образование.

На този фон ситуацията с IX ОУ изглежда изключително обезпокоителна, като то е придобило характеристиките на вторично-сегрегиращо се училище. Това не се е случило за година-две. Опитът на директора да „реша“ проблема като забрани записването на нови ромски ученици е не само дискриминационен, но и обречен на неуспех. Впрочем, при така създамата се ситуация, едва ли има директор, който сам да може да разреши проблема. „На ход“ трябва да бъде общината...

Характеристика на училищата в Бляговград според образованието на родителите

Моделът на Габрово за справяне с вторичната сегрегация

Въпреки че ромите в Габрово са малко (367 роми общо за Община Габрово при 61482 жители за общината по данни от преброяването от 2011 г.), не са отделени в гето и живеят при относително нормални условия (част от семействата са бедни и ниско-образовани, но не са толкова маргинализирани, колкото семействата в едно голямо гето), предразсъдъците, не-толерантността и погрешни действия на някои училищни директори доведоха до превръщането на III ОУ „Цанко Дюстабанов” в „ромско” училище. То е близо до центъра на града, в “български” квартал, с добра материална база, но е ... вторично сегрегирано: ромските деца от целия град биват насочвани към него, а българските деца от района посещават други училища. Тази ситуация не стана „от веднъж” и за нея най-малката „заслуга” имат учителите от ОУ „Цанко Дюстабанов”. Постепенно околните училища „издърпаха” българските деца, което вървеше „ръка за ръка” с отказ от тяхна страна да записват ромски ученици (дори тези, които живеят в близост до съответното училище) и не-нанемеса на общината за спиране на тази порочна практика (която не е противозаконна, за съжаление!). Така преди 6 години в първи клас за последен път бяха записани деца на етнически българи. Показателна за този процес е характеристиката на училищата в града според образователния статус на родителите. При среден процент висшисти за общината 23.28%, няма училище в града (с изключение на ОУ „Цанко Дюстабанов”) с под 30% родители с висше образование, като при повечето съотношението е над 50%. Това показва неравномерното разпределение и образователната (не етническа) сегрегация на децата на родителите с основно и по-ниско образование и изключването им от голяма част от училищата в града.

В началото на учебната 2017/2018 година в училището са се обучавали 79 ученици в дневна и самостоятелна форма. Всички те учат в маломерни паралелки. Образователната сегрегация на децата и учениците безспорно генерира социална изолация и нанася непоправими щети върху психиката им и социалната им реализация. Сегрегираното училище не е в състояние да осигури на възпитаниците си нужните умения за справяне в комплексната глобализирана среда, в обществото, което допълнително намалява възможностите за изява на способностите и реализация. Изключително ниски са образователни резултати на учениците от НВО.

Резултатите от НВО, IV клас за 2017 година, при максимален брой точки – 20 т. са 10.83 по БЕЛ, спрямо 15.58 за Габровска община, а резултатите от Националното външно оценяване, VII клас за 2017 година са, при максимален брой точки – 65, са 12.88 по БЕЛ.

През втората половина на 2017 г. Община Габрово заедно с Център Амалипе (организацията работи в общината от години и има местна структура там) поведоха борба за тежкото решение училището да бъде закрито, а учениците му - да бъдат интегрирани във всички други габровски училища и така да се избегне сегрегацията на друго училище. Въпреки страховете на мнозина – както в ромската общност, така и най-вече сред мнозинството и училищата, на 29 март Общинският съвет взе решение за закриване на училището и разпределяне на учениците му във всички други габровски училища. Това стана след проведено от Общината публично обсъждане, както и множество срещи с родителите и особено ромските родители, които също трябваше да да подкрепят промяната, която цели да даде на децата им по-добри шансове за реализация. Със своя заповед от 22 юни Министърът на образованието Красимир Вълчев подкрепи решението на общината и възприетия подход, като закри ОУ „Цанко Дюстабанов” и не определи приемащо училище, т.е. учениците от закритото училище не се насочват към само едно конкретно друго. Така от септември 2018 г. в Габрово няма да има „ромско” училище.

В какво се състои подходът на община Габрово, кои са основните трудности при прилагането му и може ли да бъде пренесен и в други общини? Правейки анализ на тези въпроси следва да уточним, че закриването на вторично-сегрегираното училище там е успешен край на първия етап и само началото на втория етап от процеса на преодоляване на образователната сегрегация в града. Тепърва предстои да бъдат посрещнати предизвикателствата със записването на всички ученици от бившето ОУ „Цанко Дюстабанов” в останалите габровски училища, успешната им адаптация в тях, преодоляването на сериозните обучителни пропуски... така че да не отпадне нито едно дете. Като всичко това трябва да се случи в една неблагоприятна среда – както родителите от мнозинството, така и повечето директори / учители са недоволни от това, че трябва да приемат ромски ученици, макар и да се касае в повечето случаи за 5 – 6 ученици в цялото училище (важно е да се отбележи, че в повечето училища почти няма ромски ученици).

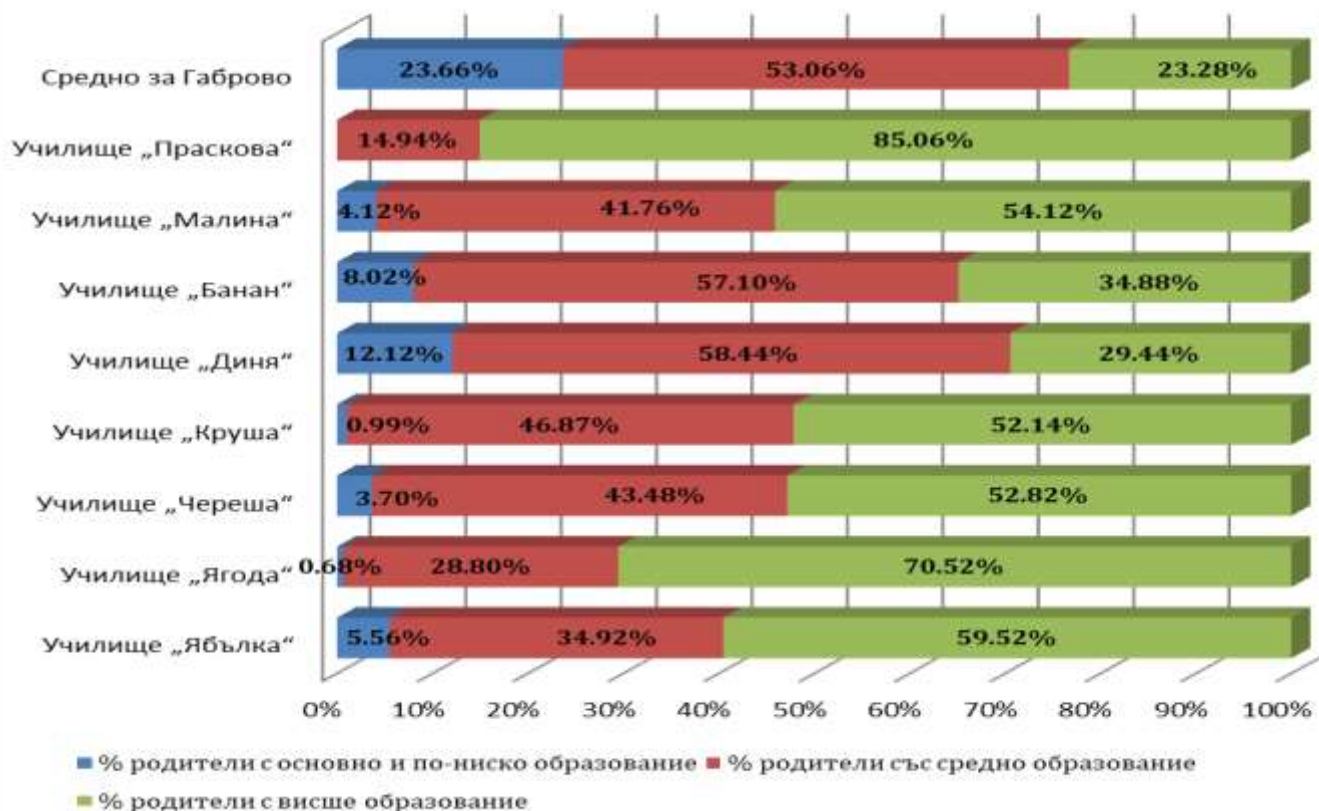
Успешно приключилият първи етап очертава важни характеристики:

1. Възприетият подход за преодоляване на вече утвърдената вторична сегрегация включва закриване на сегрегираното училище. Това безспорно е тежко решение, но е единствено правилното при на практика завършил процес на вторична сегрегация. Не е реалистично да се очаква, че българските родители ще започнат отново да записват децата си в училището, след като не са го правили 6 години;

2. Възприетият подход за недопускане на вторична сегрегация е чрез интегриране на ромските ученици във всички други училища. Ключово е да не се определя приемащо училище, тъй като вероятността то също да се превърне във вторично-сегрегирано е много голяма. Също така е важно всички училища да приемат ромски ученици;

3. Нормално е да се очаква първоначална съпротива от ромските родители. В масовия случай те осъзнават ниското качество на сегрегираното образование и искат децата им да учат заедно с българчета, но се страхуват как ще бъдат приети в „българското училище“. Реалното партньорство на ромска организация, работеща в съответната общност е най-сигурният начин за убеждаване на ромските родители. Именно такъв беше и случаят в Габрово. На първата родителска среща родителите категорично настояваха децата им да останат в сегрегираното училище с думите „тук са си свикнали, в другите ще ги обиждат“. Последваха множество индивидуални разговори с родителите, в които те искрено споделиха, че искат децата им да получат добро образование, „за да не са като нас“, но се страхуват как ще ги приемат, как ще свикнат и дали ще могат да се справят с материала. На активистите на Амалипе имаха нужда от около два месеца, за да убедят и незаинтересованите родители в това, че е по-добре децата им да учат в другите училища. По-ангажираните с образованието нямаха нужда от убеждаване. Всички споделяха много притеснения за дискриминацията спрямо ромските деца в градските училища, което бе основната причина за първоначалната негативна реакция;

Характеристика на училищата в Габрово според образованието на родителите

4. Съпротивата от голяма част от педагогическата общност също трябва да бъде очаквана. Става дума не само и не толкова за учителите от закритото „ромско“ училище – те ясно осъзнават недостатъците на сегрегираното образование и вредите за децата от него. Затова много от тях са готови да подкрепят процеса, особено ако бъде подсигурана справедлива възможност педагозите да започнат работа в училищата, приемащи ромски ученици.

Такъв бе и случаят в Габрово, при който директорът на закритото III ОУ Ива Христова подкрепи решението на Общинския съвет. (Не)очаквано, съпротива там се появи и от педагози в част от другите училища, които до този момент не са обучавали ромски ученици; Тяхната реакция също е очаквана. Обясним е страхът им от непознатото, защото за част от тях ромските деца, дори и 5- 6 в училище са „непознатото“. Но и тук вратата е отворена – има вече достатъчно опит как плавно и безболезнено може да се извърви този процес – стига, разбира се, да поискат да минат през тази врата.

5. С родителите от мнозинството трябва да се работи постоянно, за да се убедят, че записването на ромски деца няма да доведе до намаляване на качеството на образование. Освен това, записването на ромски деца във всички училища е предпоставка за намаляване на „отписването“ на българчета;

6. Нужен е политически кураж и лидерство: решението да се спре вторичната сегрегация чрез записване на ромски деца във всички училища или чрез закриване на училище никога не е популярно. Нужен е кураж и силно лидерство.

В случая с Габрово процесът не би се случил без решимостта на кмета Таня Христова и без подкрепата на всички ангажирани ситуация. Подкрепата от Регионалното управление на образованието също е много важна. В този случай десегрегацията не е еднократен акт на предложение на Кмета и съответно Решение на Общинския съвет, а процес на множество консултации, срещи, обсъждания, в които активно са ангажирани всички институции. Не случайно на почти всички срещи с родители от закритото училище от самото начало присъстват както Кмет, така и Началник на РУО, което неминуемо показва ангажираността на тези институции. Нещо повече, в прилагането на решението за десегрегация, това не се случва по административно – схластичен начин, а всеки един казус се разглежда индивидуално, търсейки включване на ресурсите на всички организации и институции в опит за отстраняване на проблема, който води до някакви ограничения в достъпа до образование, независимо дали самият проблем е образователен или не.

ОТВЪД ГАБРОВО

Универсални решения за преодоляване на образователната сегрегация едва ли са възможни. Обстоятелствата във всяка община са различни, поради което са индивидуални и решенията.

Габровското решение е приложимо в случаите на относително завършил и необратим процес на вторична сегрегация. Ако усилията започнат още в началото на процеса, едва ли ще е нужно да се стига до закриване на училище. Още по-успешни биха били те, ако са предприети в превенция. Общините трябва да имат това в предвид: ненамесвайки се преди или при възникването на вторичната сегрегация, впоследствие ще трябва да вземат непопулярни решения.

В същото време подходът за относително равномерно разпределение на ромските ученици във всички училища може и следва да бъде прилаган в много общини: той е една от необходимите предпоставки за недопускане на вторична сегрегация.